
LIBRARY OF CONGRESS
0 003 182 531 3

Ex dono auctoris.
D.

TIL POLEMIKEN

OM

DET SYNONYME I DANSK.

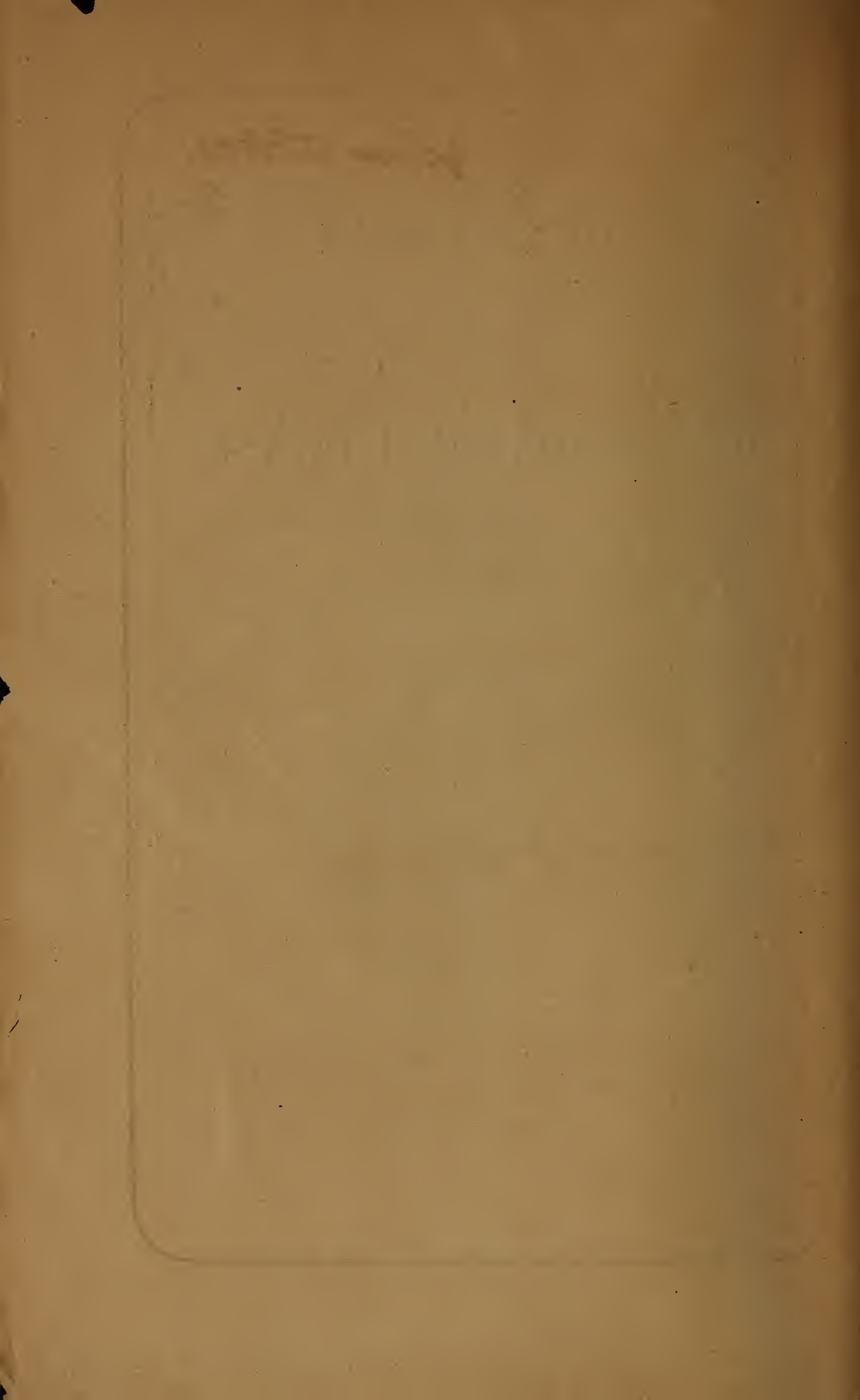
VED

I. LEVIN.

KJØBENHAVN.

BOGHANDLER V. PIOS FORLAG.

LOUIS KLEINS BOGTRYKKERI.

TIL POLEMIKEN

OM

DET SYNONYME I DANSK.

VED

I. LEVIN.

KJØBENHAVN.

BOGHANDLER V. PIOS FORLAG.

LOUIS KLEINS BOGTRYKKERI.

1860.

Det i forrige Uge udkomne April-Hefte af Tidsskrift for Philologi og Pædagogik (I. 353—362) bringer nogle »Bemærkninger« af Hr. Overlærer, Dr. *F. W. Wiehe,* hvori denne Lærde vel skjænker mig nogen velvillig Roes for min i Marts Maaned udgivne Afhandling *om det Synonyme i Dansk,* men dog i det Hele taget er kun altfor utilfreds med det lille Arbeide, over hvis fleste Hovedpunkter Hr. Doctoren udtaler et skarpt Mishag. Jeg ønsker, lige over for saa megen og saa streng Dadel at forebringe hvad jeg fra mit Standpunkt troer at kunne gjøre gjeldende til min Undskyldning, og jeg udbeder mig den Velvillie af Læseren, at han med Opmærksomhed vil prøve hvad jeg anfører til mit Forsvar, saa kort og klart jeg formaaer.

Hr. Overlæreren erklærer sig uenig med mig fornemmelig i tre Punkter, om Navnet synonym, om Begrebet synonym, og om min Rigorisme imod Sporon og Müller; disse tre Punkter blive da først at undersøge.

I.

1. Hr. Dr. Wiehe bebreider mig (S. 354 flg.), at jeg »som saa mange Andre« befinder mig i en »Vildfarelse« angaaende Betydningen af det fremmede Ord *synonym*; og som han lige foran, med Hensyn til et Punkt hvori han er enig med mig, paaberaaber sig det ene af sine tre Værker, Afhandlingen paa de 35 Sider som han 1850 »lod udkomme« som Skoleprogram, saaledes henviser Hr. Doctoren mig med Hensyn til nærværende Punkt, hvor jeg er i Vildfarelse, til det andet* af sine tre Værker, Doctordisputatsen de vestigiis, »see

* Det tredie Værk, Litteraturen skylder Hr. Overlæreren, er hans Bemærkninger om den græske Accentlære i Odense Skoleprogram af 1845, om hvilket Værk man med Sandhed kan sige, at det staaer aldeles ved Siden af de tvende andre.

navnlig particula I« — hvoraf han dernæst giver et lærd Udtog. Men Alt hvad jeg har tilladt mig at sige om Betydningen af det fremmede Ord synonym indskrænker sig til denne ene Sætning (Afhdl.* S. 2): »synonym, der jo betyder identisk.« Hvis heri ligger en Vildfarelse, deler jeg den unægtelig med saa mange Andre; thi jeg og saa mange Andre sige paa Dansk: for Keiseren var Navnet Democrat synonymt med Oprører, og vi mene hermed identisk, og kjende ikke nogen anden Betydning af Ordet i det almindelige Sprog. Og at man i Lingvistiken bruger Ordet synonym i Bemærkelsen ligetydig, er jo netop begrundet paa den historiske Omstændighed, at »i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, da der i Frankrig først opstod Tale om Synonymer, gjaldt disse Ord efter den almindelige Opfatning først for *fuldkommen identiske.*«

Ordet synonym har grumme ringe Vigtighed for det Danske, fordi vi helst ønske en dansk Benævnelse for Begrebet, og Ordets Historie interesserer endnu langt mindre, fordi dets Betydning i Græsk, udenfor den techniske Brug i philosophiske og lingvistiske Systemer — selv om den ikke var i høieste Grad tvivlsom — slet intet beviser om Ordets rette Betydning paa Dansk. Vi bruge i Dansk Ordet *Spektakel* for: Larm, Støi — Optøier, Trætte, Strid — et stort, uhyggeligt Menneske; i Svensk bruges Ordet for: Løier, Commers — Spot, Haan; i Engelsk for: Briller, osv. osv., og hverken Danske,

* Med „Afhdl.“ betegnes her og igjennem hele det følgende min af Hr. Wiehe kritiserede Afhandling, „Til Kritiken af det Synonyme i Dansk.“

Svenske, eller Englændere tænke paa det latinske Ords Historie, eller søge i det fjerne, fremmede Oldsprog Normen for hvad Ordet skal betyde i deres Modersmaal.

Hr. Doctoren ville derfor ikke ansee det for nogen Mangel paa den skyldige Respect for ham, naar jeg herved tillader mig at foreslaae ham, at vi reent overspringe dette Punkt, som jo ikke har den allerfjerneste Berettigelse eller Betydning for hele den foreliggende Undersøgelse, uden for saa vidt som Hr. Doctoren har skjenket det en Sjettedeel af hele sin Artikels Indhold.

2. Vi komme nu til min »temmelig løse Kritik« over Sporons Brug af Ordet *eenstydig*, som Fordanskning af synonym, hvor jeg har »overseet« den eiendommelige Betydning af Ordet »*tyde*«, begaaet en logisk »Feil«, og »forvansket« Sporons og Müllers Mening. Jeg har sagt, Afhdl. S. 3:

> »Sporon statuerede: eensbetydende Ord, ɔ: som have eens Betydning, identiske; eenstydige Ord, ɔ: som have eens Tydning, som *kunne* udtydes eens (men ikke bør), synonyme. Men ...... Ord af eens Betydning og Ord af eens Tydning siger paa Dansk eet og det samme, og Ord have kun eens Betydning naar de kan tydes eens, ligesom Ord kun kan tydes eens fordi de ere af eens Betydning. Tvetydige, fleertydige, mangetydige kalde vi Ord som have to, flere, mange Tydninger, som kunne tydes paa to, flere, mange Maader, og netop derfor mene vi dermed Ord af to, flere, mange Betydninger.«

I disse ulyksalige Ord har jeg begaaet Overseelsen, den logiske Feil, og Forvanskningen.

Overseelsen. Den »eiendommelige« Betydning af Ordet *tyde* er, med Hr. Doctorens Ord (S. 356), denne: »man *tyder* et Ord hos en Forfatter naar man angiver dets Betydning *paa det givne Sted*, hvilket jo ingenlunde altid er Ordets *fulde* eller *egentlige* Betydning.« Dette maa jeg nu rigtignok indrømme at have overseet, jeg havde hidtil staaet i den Formening, at Ordet tyde bemærkede saadan at forklare, fortolke, udlægge i Almindelighed, f. Ex. at tyde Drømme, Drømmetydning, Stjernetyder, Stjernetyderi, og specielt i Skolesproget (hvor det udtales *tye*): at opløse (Ord, Sætninger) grammaticalsk. For Resten kan jeg dog til en vis Grad undskylde mig; jeg kan bevise, at nogle Forfattere i at oversee den eiendommelige Betydning af Ordet tyde undertiden have været ligesaa store, reent ud sagt, Klodrianer som jeg, f. Ex. »Et Sindbillede, hvoraf enhver god Følelse tyder os, at de ere samlede paa bedre Steder.« Mynster. »Det evige Uhr, som den evige Tid os tyder.« Heiberg. »Jeg stræber at tyde de Syner, jeg seer.« Grundtvig. »Med at tyde Gaader jeg aldrig gav mig af.« Fr. Pal. Müller. »Hun læste for ham en Spalte af Bibelen og tyded ham dens Ord.« Fr. Pal. Müller. »De samme Ord, som Apostelen tydede hen til vor Frelser.« Mynster. »Fy, hvad er det for et Spørgsmaal! Ifald en kaad Ordtyder stod dig nær.« Rahbek. »Han er fornøiet, naar han lærer at tye en Autor.« Sneedorff. »Jeg havde ikke just læst, men tyet disse Digtere.« Ewald. »Græsk kunde han kun tye, og kiendte Homer alene af Oversættelser.« Molbech. — Men hvad skal man nu gjøre med Ord som: mistyde, udtyde, hentyde? Vil Hr. Doctoren ikke

være saa god at lære mig den eiendommelige Betydning af disse Ord?

Den logiske Feil. Herom siger Hr. Overlæreren (S. 356): »Havde Forfatteren derfor som Modsætning opstillet Ord der *kunne* have eens Betydning, og Ord der *nødvendigviis (altid)* have eens Betydning (i Stedet for: Ord som *have* eens Betydning), saa havde han.... undgaaet den almindelige Feil at danne Modsætningen: Mulighed — Virkelighed, istedenfor Mulighed — Nødvendighed.« Men den høitærede Herr Overlærer tillade mig at svare ham dette, at jeg slet ikke har opstillet en saadan Modsætning, hvad der jo kan sees af mine ovenfor anførte Ord, og at jeg ikke har *kunnet* opstille den, fordi Ord af eens Tydning ikke indeholder Begrebet af en blot Mulighed, men en virkelig Evne eller Egenskab; men sandt er det, havde jeg modsat Mulighed og Virkelighed, havde jeg tilvisse begaaet en meget »almindelig« Feil — vi mindes jo Alle den evindelige Modsætning mellem posse og esse i den logiske Modalitetslære! Og sandt er det, Hr. Overlærerens Modsætning imellem »kunnen være« og »altid væren« — Hr. Wiehe gjentager denne Forklaring: »nødvendigviis *(altid)*« siden hen endnu engang — denne Modsætning er ganske vist ikke almindelig, den er aldrig faldet nogen anden Logiker ind, og vil aldrig kunne forstaaes af nogen anden Logiker end — Logikeren Hr. Wiehe!

Forvanskningen. Hr. Doctoren siger (S. 356): »naar Forfatteren i en Parenthes tilføier »*men ikke bør*«, saa hidrører dette hverken fra Sporon eller Müller, hvis Mening derved forvanskes.« — Men Gud maa vide, hvad Hr. Doctoren har tænkt paa da han skrev disse Ord.

Hvorledes, gaaer ikke Sporons og Müllers og Alverdens synonymiske Arbeide ene og alene ud paa at opdage og forklare Divergentserne imellem Ord der for den trivielle Opfatning betyde eet og det samme, medens Videnskaben fordrer dem forskjelligt forklarede, og *maa* ikke Sporon absolut statuere: eensbetydende (identiske) Ord, ɔ: som have eens Betydning, og i Modsætning hertil eenstydige (synonyme) Ord, ɔ: som have eens Tydning, som kunne udtydes eens, *men ikke bør*? Hvad siger ikke selv selveste Hr. Overlærer og Dr. Wiehe i sin egen Definition af Begrebet Synonym? »Ved Synonymer forstaaes saadanne Ord som .... i nogle Tilfælde uden Skade for Meningen kunne ombyttes med hinanden, men som *derfor ogsaa* i andre Tilfælde, hvor Forskjellen *burde* iagttages, ere udsatte for *utilbørligt* at forvexles.« Hr. Doctoren har aabenbart paa dette Sted skrevet i den dybeste Distraction, hvori hans egen Mening har forvansket sig for ham, og denne Tankefordybning viser os ret klarligen, hvilken dyb Tænker han dog i Grunden er. Søren Kierkegaard, af hvem man gjør saa megen Stads, kunde ikke skrive saaledes hen i Tanker.

Lad os nu samle Spørgsmaalet om Berettigelsen af Ordet eenstydig som Fordanskning af synonym. Ordet er indført 1765 af Chr. Fleischer i Stedet for den mere slæbende Form eensbetydende, altsaa ligefrem i Betydning af identisk. Denne Betydning har Ordet beholdt til den Dag i Dag. Lad os tage et Par af de første de bedste Citater. »Staten har faaet Christendom og Levebrød gjort eenstydigt.« Kierkegaard. »Dette Ordsprog er eenstydigt med Ordsproget 919.« Nyerup. »Afsigelsen af Bladet vilde være eenstydig med den loyaleste

Adresse.« Dagbladet. Enhver der har det mindste Gran af Sprogsands maa føle, at eenstydig her betyder ≐ identisk, af een og samme Betydning, eensbetydende. Nu vil imidlertid Sporon danne en Modsætning imellem Ordene eensbetydende og eenstydig, saa at eensbetydende betegner »som har eens Betydning«, men i Modsætning hertil eenstydig »som *kan* tydes eens«, og dette er det Sprogstridige, fordi der ganske vist er en Forskjel, men ingenlunde en Modsætning imellem de to Udsagn: dette Ord har flere Betydninger — dette Ord er fleertydigt (kan tydes paa flere Maader), og man kan ikke sige paa Dansk: dette Ord har vel flere Betydninger men er dog ikke fleertydigt, eller: dette Ord er fleertydigt uden dog at have flere Betydninger. — Benævnelsen eenstydig for synonym er endvidere ikke blot sprogstridig, men tillige logisk uforsvarlig, fordi det Characteristiske ved de saakaldte Synonymer, den Constituerende i Begrebet Synonymitet ikke er Congruentsen, men netop Divergentsen. Ordene sildig og seen ere »Synonymer« fordi de kun tilsyneladende betegne det samme og i Virkeligheden divergere i Betydningen; det er derfor en logisk Forkeerthed at kalde dem eenstydige. — Men det er sandt, det tør jeg ikke sige for Hr. Overlærer Wiehe, der anfører mine Ord: »eenstydig kan aldrig blive nogen adæqvat Benævnelse for Ord der væsentlig beskjeftige os formedelst deres Divergents eller *Fleer*tydighed«, og hertil føier i Parenthes: »*hvilket iøvrigt er en let gjennemskuelig Sophisme*« — let gjennemskuelig, ja, for en saa fiin Dialektiker som Hr. Wiehe, men hvorfor gjør Hr. Overlæreren sig kostbar og betroer os ikke, hvori denne Sophisme stikker? Hvorfor vil Hr. Overlæreren

ikke belære mig, siden han dog eengang optræder som min Hovmester? Skal jeg nu, foruden alle de andre litterære Synder, han tillægger mig i sine »Bemærkninger«, skal jeg nu ogsaa bære paa den reent uhørte Synd, at skrive hemmelige Sophismer?

3. Jeg havde tilladt mig at foreslaae Ordet synonym oversat paa Dansk *ligetydig*, men dette Ord mishager aldeles Hr. Overlæreren, der herom bemærker (S. 356 flg.), at

»i alle Sammensætninger *lige* (som første Led) betyder netop det Samme som *eens*. *Ligeberettigede* ere kun de der have *een og samme* Berettigelse; en Mathematiker vilde meget frabede sig, at man i Udtrykkene *ligestor* og *ligedannet* tog *lige* i Betydningen *lignende*, og en *ligelydende* Gjenpart af et Dokument svarer kun til sit Navn, naar det er *ordret overeensstemmende* med Originalen. Forfatteren har saaledes kun beriget Sproget med et *nyt*, men et ganske overflødigt Ord; thi *ligetydig* kan efter al Analogi ikke have anden Betydning end *eenstydig*.«

Saavidt Hr. Wiehe, og det er virkelig beundringsværdigt, hvor nemt denne Lærde har ved at gribe mig i Tankeløsheder, og hvor let han har ved at bevise det. Lad see engang!

Ordet liig (modsat uliig) betyder similis, og antager i Sammensætning (som første Led) altid Formen lige. Ordet lige (modsat ulige) betyder (foruden rectus, hvilket her ikke kommer i Betragtning) par, æqualis. Sammensætninger og Forbindelser med *lige* betegne altsaa enten en blot *Liighed*, hvilket jo altid indeholder en ligefrem Modsætning til Eensheden, da kun det For-

skjellige kan sammenlignes; eller de betegne i Almindelighed *Ligeligheden*, en Overeensstemmelse i Graden, Omfanget, Antallet o. desl., medens Sammensætninger og Forbindelser med Ordet *eens* altid betegne den fuldstændigste Overeensstemmelse i Arten, Slagset, Væsenet, *det Identiske.* Naar f. Ex. af tre Tiltalte A. fik Tugthuusstraf paa Livstid, B. paa sex Maaneder, og C. tredive Dages Straf paa Vand og Brød, saa tænkte jeg at A. og B. fik eens Straf (Tugthuusstraf), og B. og C. lige Straf (efter de Lovkyndiges Beregningsmaade), men ikke at A. og B. fik lige Straf, eller B. og C. eens Straf, hvilket Hr. Wiehe formodentlig lærer. Eller, for at stige op i de høiere Regioner, *hvis* Nogen vilde kalde Hr. Overlæreren Philologiens Napoleon, vilde han vel derved udtrykke at Hr. Overlæreren og Napoleon (naturligviis den Første) vare *ligebegavede* Genier; men *hvis* Nogen vilde kalde Hr. Overlæreren den jydske Madvig, vilde vel derved være udtrykt, at Hr. Overlæreren og Madvig vare *eensbegavede.* Det første Udtryk siger kun at Hr. Overlæreren og Napoleon (den Første) vare lige *meget* begavede, men hver paa sin Maade, altsaa netop ikke eensbegavede; det sidste Udtryk siger kun, at Hr. Overlæreren og Madvig ere *paa een og samme Maade* begavede, men maaskee slet ikke ligebegavede, thi det er jo muligt, at Hr. Overlæreren er en større Begavelse end Madvig — jeg siger *muligt,* og tænker slet ikke paa Virkeligheden, hvilket jeg her udtrykkeligen vil anmærke, for ikke anden Gang af Hr. Wiehe at forkjetres for Modsætningen: Mulighed — Virkelighed. — At »Ligeberettigede ere kun de der have een og samme Berettigelse«, det har jeg ikke vidst før Hr.

Doctoren var saa god at lære mig det; jeg troede tvertimod at saadanne Folk vare eensberettigede (eens berettigede), og de Ligeberettigede (lige berettigede) kun vare berettigede i samme Grad, eller med andre Ord, at ligeberettiget betegnede den samme Grad af Adkomst, eensberettigede den samme Art af Adkomst. — Overhovedet havde jeg troet, at i de paagjeldende Sammensætninger og Forbindelser en saadan Divergents som den her angivne stedse laae paa Bunden, om ikke altid lige stærkt fremtrædende, som i eensdan, ligedan; eensartet, ligeartet (jvf. ueensartet, uligeartet), eller om ikke altid uden specielle Modificationer (f. Ex. til Advarsel for Ligesindede, han er altid eenssindet) — saa at altsaa Ordet *eens* altid mærkede Sammensætningen med Begrebet af Einerlei, idem per idem, men *lige* medførte Begrebet Liighed, Ligelighed, Jevnstillethed.*

Hr. Doctoren er nu maaskee saa god at erindre, at jeg i min Afhdl. S. 6. opstiller de to Kategorier, Identitet (f. Ex. jaloux, skinsyg; Hose, Strømpe), og Meningsliighed (f. Ex. falde, hensove, omkomme), og midt imellem disse Synonymien (f. Ex. lede, søge), hvor Overeensstemmelsen er mindre end Identitet, mere end blot Meningsliighed; og da nu Identitet paa Dansk eengang hedder Eenstydighed (see ovenfor), saa har jeg troet, at Forholdet mellem disse tre Kategorier paa

* Det mathematiske Udtryk a liig b vedkommer ikke det almindelige Sprog, og har desuden en speciel historisk Aarsag. — Congruentsen imellem de af Hr. Wiebe anførte Ord: ligelydende — eenslydende har sin Grund i den udenfor det Sproglige liggende Realitet.

Dansk kunde udtrykkes ved: Eenstydighed, Ligetydighed, Meningsliighed, og jeg har vovet at støtte mig til Brugen i alle ikke-latinske Sprog, Svensk, Tydsk, Hollandsk.

Dette henstiller jeg nu ganske til Hr. Overlærerens høiere Indsigt og fornyede Overveielse.

— Og saaledes ere vi da komne ud over Indledningen af min Afhandling paa de tre Blade, paa hvilken Hr. Overlærer Wiehe har ødslet omtrent Halvdelen af sine kritiske »Bemærkninger«.

II.

Vi komme nu til selve Problemet om det Synonyme og de andre tilhørende Spørgsmaal, og her fremstraaler nu Hr. Overlærerens kritiske Methode i sin fulde Glorie. Alle mine omhyggelige Argumentationer, hvormed jeg i min Afhandling støtter de enkelte Punkter, slaaer han uden videre en Streg over, uden at omtale dem med et Ord, hvilket formodentlig skeer for Kortheds Skyld, og modsiger derpaa de enkelte Resultater i den myndige, afgjørende, suffisante Tone, som Mandens Selvbevidsthed gjør saa naturlig, hvorhos han jevnlig er saa god at tillægge mig Argumenter, som jeg ikke har brugt, men som han nok kan tænke jeg har tænkt paa, og disse *mine* Argumenter tilbagevises da med største Effect.

1. Jeg havde i min Afhdl. bestemt benægtet Tilværelsen af Synonymer som en egen Klasse af Ord, og

bekjæmpet Gyldigheden af Begrebet Synonymi som et i Sproget paaviseligt særligt Princip. Dette maa nu paa ingen Maade gjelde hos Hr. Overlæreren, der paa nærværende Punkt taber al sin Elskværdighed, og endog uden al Høimodighed gjør mig til Skive for sin skrækkelige Vittighed, og siger (S. 358): »Vilde man nu anvende Forfatterens egen Stringents i logiske Conclusioner (see S. 15 af hans Skrift), saa maatte man komme til det Resultat, at Sokrates ikke vilde kunne ansee Hr. Levin for et Menneske«. Ja, den *græske* Socrates, det var en rigtig litterær Laban, der indbildte sig at kunne slaae sig til Ridder paa Ældre med græske Brokker og med halvfærdige Tanker, for ham maatte man ikke have Lov til at være Menneske. Nei, da priser jeg vor jydske Socrates, Hr. Doctor Wiehe, det er en Mand man formelig kan have Morskab af at have til Lærer! Men jeg havde, Afhdl. S. 7—21, udfoldet en lang Række forskjellige Betragtninger for at *bevise* min Anskuelse om Synonymer og Synonymi, og ikke *een* af alle disse Betragtninger indlader Hr. Overlæreren sig paa; det hele første Capitel i min Afhandling, min hele Undersøgelses Basis og Fundament, springer han over, og siger kun, en lille Smule flot (S. 358): »jeg troer dog ikke, at Begrebet Synonymi lader sig saaledes bortblæse.« Men, Herre Gud, det er jo Hr. Doctoren der vil bortblæse mine Argumenter, ikke mig der vil bortblæse nogen Sætning, saasom jeg bestandigt argumenterer, og det er jo ikke mig der gjør Blæst!

Men vi maae citere den paagjeldende lærde »Bemærkning« heelt.

»Jeg troer dog ikke, at »»Begrebet«« Synonymi lader sig saaledes bortblæse. Det er ganske sandt, at der ikke gives en vis begrændset Klasse af bestemte Ord, der kunne kaldes Synonymer, og det har vel heller aldrig Nogen paastaaet i den Forstand, *som Forfatteren tænker sig det*«.

Mine Ord herom ere (Afhdl. S. 17): »De [ligetydige Ord] danne i ingen Henseende nogen særskilt Klasse af Ord . . ., saaledes som Nomina, Partikler, fremmede Ord, Germanismer, forældede Ord o. d., *hvilke vel alle mangle skarpe Begrændsninger*, men dog i deres indre Væsen danne bestemte Kategorier hvis Love lade sig abstrahere og fremstille«.

Læseren har her den faste Form for den Kritik, hvormed Hr. Doctor Wiehe beærer og belærer mig.

Men ved denne Leilighed giver Hr. Overlæreren en genial Definition til Bedste paa sine saakaldte »Synonymer«, som han, i Bevidstheden om dens høie Værd, trykker med udhævet Skrift. See, her er Definitionen (S. 358—59):

»Ved Synonymer forstaaer man saadanne Ord, som ligge hinanden saa nær med deres Betydning, at de for en Deel dække hinanden og derfor i nogle Tilfælde uden Skade for Meningen kunne ombyttes med hinanden, men som derfor ogsaa i andre Tilfælde, hvor Forskjellen burde iagttages, ere udsatte for utilbørligt at forvexles.«

Denne sindrige Definition vil bringe en Omvæltning tilveie i hele Sprogvidenskaben og berige den med nye Kategorier. Thi hidtil har man jo ikke kjendt til andre Love for det Sproglige end dem man udfandt ved at betragte

Sproget, dem man abstraherede af Sprogbrugen og atter paaviste i Exempler og Citater: Hr. Doctoren skjenker os nu et ganske nyt Slags Love, nemlig Love som *burde* iagttages, men som ere udsatte for ikke at paaagtes, hvilket rigtignok er aldeles utilbørligt! Men Madvig, thi Hr. Doctoren er jo en stor Philolog . . . hvad jeg vilde sige, en Storphilolog af Madvigs Skole — hvad vil Madvig sige til denne nye Opdagelse om sproglige Phænomener der burde findes, men ere udsatte for utilbørligen at fattes? — Hvor sandt, hvor træffende det forøvrigt er, at kalde »Synonymer« Ord der deels kunne congruere, deels burde divergere i Betydningen, det kan man see i min Afhandl. S. 10—13.

Men Hr. Doctoren har endnu eet mærkværdigt Udsagn om Tingen, S. 360—61 Anmkn.:

> »Fastholder man som det eiendommelige for Synonymer Muligheden af en tilladelig Ombytning eller utilladelig Forvexling, saa har man Kriteriet i den Omstændighed, at de fremmede Ord lade sig gjengive ved eet Ord i Modersmaalet, saa at her »»Synonymer«« staae i deres oprindelige Betydning, for saavidt som de have Navn tilfælles. Det fremmede Sprogs Synonymer ere Exponenter for Modersmaalets Fleertydighed«.

Ak — »om Forladelse, Hr. Dr., jeg havde min Hat paa, jeg vidste ikke, at Han var saa lærd!« I mine Livsdage har jeg ikke hørt tale om Tilladeligt og Utilladeligt i det Sproglige. Aldrig er det faldet mig ind, ja endnu kan jeg ikke faae det i Hovedet, at hvad der i et fremmed Sprog udtrykkes ved flere Ord der ere »Synonymer«, det lader sig gemeenligen gjengive

ved eet Ord i Modersmaalet. Og nu dette fortræffelige Axiom: det fremmede Sprogs Synonymer ere Exponenter for Modersmaalets Fleertydighed — ja, var det ikke lige netop paa det samme Hr. Dr. Wiehe der sagde disse Ord, man vilde uden videre kalde dem Nonsens!

2. Jeg havde (Afhdl. S. 28) udviklet, at den synonyme og den almeenlexicalske Forklaring af Ordene var aldeles een og den samme, men heri siger Hr. Overlæreren at jeg »gaaer aabenbar meget for vidt«. Ja, jeg havde jo rigtignok sagt: »den synonymistiske Sammenstilling er *altsaa* ene og alene . . .«, og dette Ord altsaa henviste jo, støttede sig jo til en forudgaaende Argumentation paa sex fulde Sider, hvilken Hr. Doctoren reent ignorerer. Dette er nu eengang Mandens kritiske Methode, han fordømmer mine Resultater uden at ville — thi han *kan* bestemt godt — uden at ville med et Ord imødegaae Argumenterne hvoraf disse Resultater fremgaae. Men paa nærværende Punkt har Hr. Doctoren tre Argumenter for sin Anskuelse. Den synonyme Forklaring, mener han (S. 359), er forskjellig fra den almeenlexicalske fordi

a. jeg fraraader jo selv at begynde den synonymistiske Undersøgelse med Etymologien, »gjelder dette da nu ogsaa om Lexikonnets Behandling af Ordene?« — Jeg har *ikke* ubetinget eller absolute fraraadet Udgangspunktet fra det Etymologiske, men vælger det jo endog selv, f. Ex. i Artiklen Krop — Legeme, Afhdl. S. 92. Spørgsmaalet om dette gjelder for Lexiconnets Behandling vil jeg foreslaae Hr. Overlæreren at bruge til næste Stiilopgave i Afgangsklassen. En noget fremmelig Discipel maa absolut kunne gjøre Rede for det Bag-

vendte i at ville bygge den lexicalske Fortolkning igjennem en heel dansk, tydsk, engelsk Ordbog paa Etymologien. Saa kan Hr. Doctoren med Rette sige: docendo discimus.

b. Den ligetydige Sammenstilling fordrer gjerne selvstændig Udvikling i egne Skrifter, og lader sig ikke godt indordne i Lexiconnet. — Hvis dette Argument skal bevise Forskjelligheden af den synonyme og den lexicalske Behandling, saa have ogsaa Excurser en anden videnskabelig Characteer end de Skrifter hvori de indføres.

c. »Synonymiken betragter væsentlig kun Ordenes *nugjeldende* Betydning . . .; kun undtagelsesviis kommer deres vita anteacta i Betragtning. Anderledes med Ordbogen«. — Jeg har i mine Exempler, som Hr. Doctoren jo saa stærkt berømmer, taget et Hovedhensyn til Ordhistorien, der i mangfoldige Tilfælde er hele den synonyme Forklarings uundværlige Grundvold. Selve Dahl (Fort. S. 65) erkjender det for en Mangel hos Müller, at han ikke noksom har taget Hensyn til hvad vor romantiske Doctor i sit Blomstersprog kalder »Ordenes vita anteacta«, »de sproglige Individers Biographi«, »de sproglige Individers Samfundsforhold.«

Men Hr. Overlæreren har jo dog egentlig sin Storhed som græsk Synonymiker; hvad mener nu denne Philologernes facile princeps med de Ord: Synonymiken (den græske f. Ex.) betragter væsentlig kun Ordenes (de græske f. Ex.) *nugjeldende* Betydning, anderledes med Ordbogen (f. Ex. den græske)? Eller er det maaskee Dyden ved Doederleins Arbeide, at det behandler de latinske Ord som uforanderlige fra Ennius til Ammianus Marcellinus?

3. Jeg havde (Afhdl. S. 18—20) udviklet, at »Navnet Synonymik, som Betegnelse for en vis bestemt Videnskab eller Lære, for en særegen Disciplin, er en aldeles falsk Benævnelse«; dette modsiger Hr. Overlæreren i de bestemteste Udtryk. Hr. Overlæreren indlader sig naturligviis ikke paa min Argumentation, uden for saavidt han henkaster den Bemærkning (S. 359): at »det har da heller ikke nogen af vore danske Synonymikere paastaaet,« som om min Afhdl. udelukkende holdt sig til danske Synonymikere*; og nu fortsætter min ærede Kritiker sin egen Tankegang; Synonymik, mener han (S. 360), er vel dog egentlig rettest at ansee for en — *Konst*, og den der bsnægter dette kunde ligesaa godt sige det samme om — — *Kritiken*, thi Kritiken — det er Hr. Doctorens Lære — »kan ikke underkastes Anordning, Classification, Definition, Regler og Love.« Hvorpaa Hr. Doctoren perorerer med de Ord: »Jeg har »her nævnet det som for Synonymikens Vedkommende »rimeligviis har drevet Forfatteren til en uholdbar Yder»lighed i hans Paastande. Han har stirret saa længe

* Hr. Doctoren har nu i saa mange Aar syslet med det Synonyme, og helliget det ikke mindre end to Trediedele af hele sin Forfattervirksomhed (Skoleprogrammet af 1850, og Disputatsen de vestigiis): skulde Hr. Doctoren nu ikke have Lyst til engang at læse Indledningen af en fransk Synonymsamling? Lige meget hvilken, Hr. Doctoren med sit dybe Blik skal gjøre mærkværdige Opdagelser. — Apropos, maaskee Hr. Doctoren ved den Leilighed ville mindes sin Anmærkning S. 360: „Forresten er denne Methode ikke, som Forf. troer, en Opfindelse af den nyere Lingvistik, thi den fremtræder første Gang over 400 Aar før Christi Fødsel med Sophisten Prodikos, og udøves senere jevnlig af de græske Grammatikere.“ — Hr. Doctoren behage nu engang at see efter!

»paa sine Forgjængeres Behandling af Synonymiken og »opdaget eller troet at opdage saa megen Uvidenskabe»lighed i denne, at tilsidst hele Synonymiken er bleven »borte for ham.«

En billig Læser vil ikke kunne nægte Hr. Dr. Wiehe sin Beundring som Kritiker; Hr. Wiehe er Manden, hvad enten det gjelder om theoretisk at fremstille Kritikens Characteer og Væsen, eller praktisk at udøve Kritiken over en litterær Præstation!

III.

Jeg havde strengt dadlet Sporon og Müller for deres synonymistiske Behandlingsmaade af Ordene, hvor det Sproglige altid bliver Bitingen, og skydes tilside for alle mulige Slags Realitetsbetragtninger og Sagforklaringer, for moralske Trivialiteter og forloren Aandrighed, alt dette i en saadan Grad, at det Sproglige endog *meget ofte* lades *aldeles ude* af Betragtningen. Jeg havde paa dette Punkt, hvor jeg havde hele den store Hobs Uvidenskabelighed imod mig, brugt stærke Udtryk og skarpe Udviklinger. Jeg havde (Afhdl. S. 34—46) citeret Udsagn, aftrykt Exempler, historisk oplyst Factum. Hvad siger nu Hr. Overlæreren hertil? Han siger (S. 362): »Ved at gjennemlæse disses [mine Forgjængeres] Fortaler faaer man ingenlunde Indtrykket af al den Forkeerthed i Opfattelsen af deres Opgave, som Forfatteren tillægger dem.« At den reale, den moralske, den aand-

rige Snak ikke maa holdes »paa den lexicalske Belærings Bekostning«, indrømmer Hr. Doctoren godhedsfuldt (S. 361), men forsikrer derhos, at den hos mine Forgjængere »ikke er andet end Indklædning for de oplysende Exempler,« hvortil han med sit blodige Vid tilføier: »og har man maaskee en naturlig Modbydelighed for Exempler af moralsk eller andet bestemt Indhold, saa er dette en Idiosynkrasi, der ikke videnskabeligt kan gjøres gjeldende.« Og efter nogle dybsindige Betragtninger over Forholdet mellem Ordenes reale og sproglige Indhold ender Hr. Overlæreren med de Ord: »Det Spørgsmaal, om al Popularisering af Videnskaben i og for sig er fordømmelig, skal jeg ikke indlade mig paa at besvare« [altsaa er den populære Form, Videnskabens Høieste, den classiske Oldtids glimrende Stempel, H. C. Ørsteds, Rasks, Kierkegaards, og saa mange moderne Heroers gyldne Vaabenmærke, altsaa er den nu forskjellig fra, fremmed for, mulig endog fordømmelig i Videnskaben!], »men kun bemærke, at hvis nogen Deel af Sprogvidenskaben egner sig til populær Behandling, saa maa det være Synonymiken, netop fordi den har til Gjenstand lyslevende Phænomener, som ethvert Menneske kommer i daglig Berøring med, og derfor ogsaa let kan faae en vis Interesse for« [altsaa f. Ex. Ordene seen og sildig, naar de synonymisk sammenstilles, egne de sig til »populær Behandling«, men ikke naar de behandles almeenlexicalsk, netop fordi de saa ere steendøde Phænomener, som kun enkelte Mennesker om Søn- og Helligdage komme i Berøring med, og derfor ikke let kan faae nogen Interesse for!]. Og hermed er nu min Afhandlings tolv Sider Udviklinger, med alle Paabe-

raabelser, Anførseler, aftrykte Exempler, tilintetgjorte — det er altsammen Passiar, jeg er i høi Grad ubillig imod mine Forgjængere!

Men min Ubillighed, min Rigorisme har en dybere Forklaring hos Hr. Overlæreren, der om min litterære Virksomhed maa udtale de haarde Ord (S. 353), at det rigtignok sjeldent lykkes mig at skrive sine ira et studio. Men jeg kan virkelig med al min Grublen ikke begribe hvad Hr. Doctoren egentlig mener. Sine ira et studio, betyde disse Ord ikke paa Dansk: uden forudfattet Mening, upartisk, uden Fjendskab eller Forkjærlighed? Men Forkjærlighed, overdreven gunstig Dom om Nogen eller Noget bebreider Hr. Doctoren mig jo tilvisse ikke, hvad er da Meningen? Dette maa nu staae hen, og jeg holder mig til hvad der i hvert Tilfælde maa være sikkert, at Hr. Doctoren finder noget Fjendtligt i min Kritik, nogen Animositet. Men mod hvem? Værst gaaer det i min Afhandling ud over den nyere franske Skole i Lingvistiken, hvorledes kan jeg nu have personlig ira mod alle Navnene af denne Skole? — Eller er det Sporon og Müller, jeg bærer Fjendskab til? Den første er død mange Aar før jeg blev født, den sidste skrev sin Synonymik medens jeg endnu gik i Latinskole, og døde for sex og tyve Aar siden! — Aha, saa er det Prof. Dahl, jeg har et Horn i Siden til! Nu vel, Dahl har i mine Tanker skrevet det Værste der paa Dansk er sagt om det Synonyme, og overordentlig meget af min Afhandlings Polemik kan ganske specielt anvendes paa hans »Forord«, som jeg fra først til sidst maa fordømme. Men directe har jeg ikke angrebet ham, selv ikke hvor jeg ligefrem anfører hans urigtige Udsagn

(Afhdl. S. 45) — jeg kunde ikke overtale mig til at forstyrre den gamle Hædersmands Ro, og undveg Kampen mod ham med en Behændighed, der ikke kan være undgaaet en saa skarpsynet Polemiker som Hr. Overlæreren. Men i Guds Navn, mod hvem har jeg da ikke kunnet skrive sine ira?

Men her gaaer der pludseligt et Lys op for mig, og en Frygt overfalder mig for at jeg har Uret mod Hr. Overlæreren, at jeg maaskee ikke saaledes burde fordre en bestemt Mening udtalt i de Ord han bruger, at maaskee, naar alt kommer til alt, det egentlige Vieheske, das an und für sich Viehische, er at henkaste sine Ord uden nogen egentlig Mening, maaskee jeg ved at tyde hans Ord har overseet at den eiendommelige Betydning for Ordet hos denne Forfatter er, at det »ingenlunde altid er Ordets *fulde* eller *egentlige* Betydning!«

IV.

Jeg har været saa omstændelig i at drøfte Hr. Overlærerens Dadel, at det i Sandhed vilde være den sorteste Utaknemmelighed af mig at forbigaae den velvillige Roes, Hr. Overlæreren har været saa god at tildele mig — ak, for een eneste Ting! Dette er virkelig ikke heller min Agt, saa meget mindre som en nærmere Forklaring her er høiligen fornøden.

Sagen er nemlig denne. Jeg havde componeret 24 synonymistiske Artikler, hvilke jeg brugte til oplysende Exempler i min Afhandling, og havde samlet dem i et Tillæg bag efter Afhandlingen. Disse 24 Artikler ere naturligviis ikke Exempler paa eet og det samme, men paa 24 forskjellige Ting, deriblandt ogsaa paa det Urigtige eller Forkeerte, og det er saaledes indlysende, at ikke alle Exemplerne ere virkelige synonymistiske Sammenstillinger. Saaledes indeholder No. 4 en Sammen-

stilling paa ni Linier, *Forsøg*, *Prøve*, der farer med en Harefod over Sagen, ikke engang medtager Ordene forsøge, prøve, og i Stedet for Citater har et latterlig opskruet, konstigt Exempel, alt for at raillere den tydske Methode, fremfor alt Eberhards. Et saa vrængende Exempel som dette: »Jeg har gjort et *Forsøg* med det nye Stof, jeg har gjort mange forskjellige *Prøver* paa *Forsøget*, nu vil jeg gjøre *Forsøg* med en ny *Prøve*«, kan kun den reent Tankeløse tage for gode Vare, det egner sig til sproglig Oplysning omtrent som Tøiblomster til en botanisk Forklaring. — Jeg havde under No. 16 til Exempel paa min Udvikling, Afhdl. S. 39, at Ordforklaring og systematisk Definition kunne falde sammen, sammenstillet Ordene *klar*, *tydelig*, men aldeles skitseret, og med Forbigaaelse af vigtige sproglige Omstændigheder, f. Ex. at den angivne Distinction ikke altid iagttages af Forfatterne (»O, klart den fjerne Kyst mit Øie skimter«. Fr. Pal.-Müll. »De nærmeste Aarsager ligge tydelige nok for hver Mands Øie«. Bagg. »Hvis det dog blev ham paa Dødsleiet saa tydeligt, hvad han sit Liv igjennem dunklere havde forstaaet«. Kierkeg.), eller at begge Ord bruges tilsammen for at forstærke Begrebet, baade af klart og især af tydeligt (»Det er saa klart og tydeligt som nogen Mand kan ønske det«. Heiberg. »Har Paven ei tydeligt og klart ophævet hans Slægtskab med Valborg?« Oehl.) o. s. v. — Jeg havde under No. 20 fremsat den høist betydningsfulde Bemærkning, at »*Stolpe* kaldes i en Tømmerforbinding den opretstaaende, lodrette, og i Modsætning hertil *Bjelke* den liggende, vandrette Tommerstok« — naturligviis ikke for at levere en synonymistisk Artikel, men for at have et

Exempel som jeg kunde bruge Afhdl. S. 16. — Og ligeledes det næste Nummer: *Vindebro, Svingbro, Trækbro,* hvor jeg først havde betænkt at sammenligne fire Slags Hamre, men da dette ikke vilde gaae for mig, valgte tre Slags Broer, og, i Stedet for at skaffe mig den nødvendige techniske Oplysning, skrev efter et blot Skjøn, og tilføiede: »Nærværende Forklaring er imidletid ikke synderlig mere end et løst Indfald«.

Det er *disse* 24 Exempler, Hr. Doctoren skjenker sin velvillige Roes i følgende Udtalelser:

> »De *værdifulde* synonymistiske Sammenstillinger, som udgjøre henved Halvdelen af Skriftet« (S. 353).
>
> »Derfor ville vistnok ogsaa alle Sprogvidenskabens Venner med Taknemlighed modtage saadanne Bidrag til dansk Synonymik, som dem Forfatteren har leveret i sin Exempelsamling til den foreliggende Afhandling, selv om disse senere skulde vise sig at trænge til fornyet videnskabeligt Eftersyn« (S. 362).

Nu kan jeg jo meget godt tænke mig, at mine Fjender ville blive opbragte paa Hr. Overlæreren fordi han berømmer mig, at de maaskee ville understaae sig at tale uærbødigt om ham, og af bare Misundelse mod mig kalde Hr. Overlæreren en litterær Vindbeutel, som ugeneret sætter sig paa den kritiske Domstol for at rose og dadle hvad han slet ikke forstaaer sig paa, som gjør disse Exempler, alle tilhobe og uden Forskjel, til en Gjenstand for Sprogvidenskabens Taknemlighed, og forbeholder kommende Tidsaldere Ret til videnskabelig Revision af dem: men Hr. Overlæreren er jo høit ophøiet over al Dadel, og hvad mig angaaer, jeg vil til

min Dødsdag have Lov til at paaberaabe mig Hr. Overlærerens »værdifulde« Berømmelse, skjøndt jeg naturligviis, for en Forsigtigheds Skyld, nok skal vogte mig for at tale om Vindebro, Svingbro, Trækbro, eller andre *Exempler* paa hvad han berømmer mig for og vil have kommende Slægter til »videnskabeligt« at revidere. – Og her svulmer mit Hjerte ved Tanken paa kommende Aarhundreder. Hver Gang Hr. Doctorens samtlige Værker igjennem Tidernes Følge paany udgives, ville da ogsaa hans »Bemærkninger« om min Afhdl. komme med, og mit Navn vil leve evigt med Navnet *F. W. Wiehe.* Lad det da i Guds Navn, siden Hr. Overlæreren nu eengang er saa streng, lad det i hine fjerne Sekler hedde om mig, at jeg sjeldent skrev sine ira et studio, at jeg havde en naturlig Modbydelighed for det Moralske, hvilken Idiosyncrasi jeg vilde gjøre videnskabeligt gjeldende, osv. osv. osv.: indtil Dagenes Ende skal dog mit Navn prange selv i de mindste litterærhistoriske Compendier, og det skal hedde om mig:

»I. Levin, *omtales hos Wiehe,* **tildeels med Roes.**«

Efterskrift. Ved en grusom Sætterfeil findes den høitærede Herr Overlærers Navn i Correcturen flere Steder gjort til *Weihe,* og for det mulige Tilfælde at et af disse Steder skulde forblive urettet, vil jeg herved indstændigen have alle mine Læsere advarede imod at forblande Navnene

Wiehe og *Weihe*, da disse tvende Philologer, i hvor meget de forøvrigt monne have tilfælleds, dog uimodsigeligen ere forskjellige i Navnets Skrivemaade og Udtale. Maaskee jeg her uden Ubeskedenhed, og blot for en høiere, renere Indsigts Skyld, tør benytte mig af Hr. Overlærerens Ord, og minde Læseren om, at Navnene Wiehe og Weihe tilvisse ere Synonymer, naar man fastholder som det Eiendommelige for Synonymer Muligheden af en tilladelig Ombytning eller utilladelig Forvexling, men at de ingenlunde ere det naar man tager Synonym i den oprindelige Betydning af at have Navn tilfælleds. Navnene Wiehe og Weihe ere Exponenter for den danske Philologies Fleersidighed.

